

ÉJSZAKÁRA VIRRADAT.

(Folytatás.)

— Hát igen, uram, ismét katona vagyok, de úgy akarom, hogy most legalább legyen meg a hasznom belőle. S azt hiszem, meglesz. Nem kell félnem a haláltól, mert nincs ellenünk senki. Úgy foglaltuk el a minap Budapestet is, egyetlen ágyúlövés nélkül. Hej, de gyönyörű egy város az! Igaz, hogy inkább a tiszt urak élvezik, mint mi, én azonban nem zúgolodom. Mert hát nem lesz az olyan szép város, ha majd kimegyünk belőle: elviszünk onnan, amit csak lehet. És elviszünk mindent máshonnan is; gyárakból gépeket, raktárakból ekéket, ásókat, kapákat... sose hittem, hogy van ennyi kapa a világon! És bizony szegény lesz jövőre a magyar nép: elvisszük a lovát, ökrét, tehenét. Hát mondom, nem zúgolodom tiszt uraink ellen, mert ha hozzám jön egyikük is, másikuk is, hogy „te Dumitru, eriggy helyetted ide vagy oda!“, meg hogy „te Dumitru, csináld helyetted ezt vagy azt!“, hát olyankor csak meg tud az ember tőlük egyet és mást. Így megtudtam, hogy mert az entente nem engedi, hogy zsákmányunkat átvigyük a Kárpátokon Bukarestbe, majd vonatra rakunk mindent, a vonatokat meg ide dirigáljuk Erdélybe és a Bánátba, ahol addig vesztegelnek, amíg szép lassan mégis át tudjuk majd csúsztatni őket Romániába. És nekem eszembe jutott valami. Itt az alkalom; megalapíthatom szerencsém, ha ön megsegít. És ön segíthet, hiszen hallottam, hogy valami nagyon nagy úr lett. Csinálja ki, hogy egy ilyen megrakott vonatot irányítsanak Izabellafokra vagy Illefalvára és vezényeljenek ki engem a vonatörség parancsnokának!... a többi aztán majd az én dolgom lesz! Nem ingyen kérem; a nyereségen becsületesen megosztoznánk. És nem is lesz veszélyes a dolog. Mert ki tehet róla, ha ma ez, holnap az az állapot elpusztul s így majd sorban mind?! Nem nekik való hetekig bezárva lenni a vagonban. És aztán ki tartja azt nyilván, hogy csupa új gépet, ásót, kapát raktunk a vonatba. A listába csak az van felvéve, hogy ebből meg ebből ennyi meg ennyi darab. Hát arról majd gondoskodom, hogy az eladott újak helyébe elegendő ócska kerüljön, van a falumban elég... Nos, uram, feles haszonért?

— Hm. És éppen énhozzám jössz egy ilyen ajánlattal? — kérdezte Miksics.

— Hát kihez menjek, uram, amikor önt ismerem?! — felelt kedvesgyűgyűen Dumitru.

És Miksics nem dobta ki Dumitrut, ahogyan másvalaki talán megtette volna, hanem édesen felnevetett... Elvégre igazza van ennek az embernek!...

— Tessék papíron kiszámítani a hasznot! — igyekezett ez most még inkább meggyőzni. — Én már kiszámítottam; sok pénz, nagyon sok! És ennek a sok pénznek a fele az öné lesz, pedig hát tulajdonképpen majd csak én dolgozom érte. De nekem elég a fele is. Olyan házám lesz belőle, hogy talán még a szolgabíró úr is parolázik velem!

A szolgabíró!... Miksics úgy ugrott fel, mintha fulánk érte volna. Megint ráemlékezett az iménti kudarcra s a düh megint felforrt benne... Cine mintye!... És eszébe ötlött valami. A gondolat már az előbb is betolakodott agyába, hanem akkor elhessegette magától, most azonban belékapaszkodott.

Nagy léptekkel mérte végig a szobát és egyszerre megállt Dumitru előtt.

— Hát jól van! — mondta. — Én segítségedre leszek, de... de csak akkor, ha te is megteszel nekem valamit.

— Amennyiben lehetséges, szívesen, uram!

— Lehetséges, hogyne volna lehetséges!

— És mi legyen az, uram?

— Hát... te úgy-e ott vagy most Budapesten? Nos, Rezsefy szolgabíró is ott van valahol magyar vidéken, talán éppen Budapesten vagy talán darutollas katona... én nem tudom, de te könnyen megtudhatod. Te ügyes ember vagy, Dumitru. Te már az osztrák-magyar hadseregben is altiszt voltál. Ismered a szokásokat, beszélsz magyarul is, németül is, érdeklődhetel, hogy hol van most és... és — hirtelen bökte ki a szavakat: — tedd el láb alól azt az embert!

Dumitru meghökkent. Úgy nézett Miksicsre, mint egy tébolyodottra, akitől félni kell.

— Hogy micsoda?... Én?... A szolgabíró urat?...

Miksics egészen közel lépett hozzá. Szinte lihegve ismételte:

— Igen, segíték rajtad, de öld meg!

— Én?... Őt?... Miért?... Nem, uram, nem! Ilyet nem kívánhat tőlem! Nem vétett nekem a szolgabíró úr semmit se, nem vette el a marhám, nem csábította el a feleségem...

— De nekem vétett!!

— Hát a maga dolgát intézze el maga az úr!

Miksicsben tajtékozott a düh Dumitru ellenállása miatt. Megragadta a zubbonyát, rázta az embert, úgy beszélt tovább:

— De ennek meg kell lenni! Érted? Kell, meg kell lenni! Hát nem érted, hogy én máskülönbem nem teljesítem a kérésedet? Hát akarod, hogy segítssek? Akarod te egyáltalán azt a pénzt?

— Hiszen azért jöttem.

— Hát miért ellenkezel? Félsz a vértől? Nem láttál eleget a harc-téren? Mástól meg mitől félsz? Csináld úgy a dolgot, hogy ne vegye észre senki. S ha észreveszik is, ki merne hozzád nyúlni? Te ott győztes román katona vagy, nagyobb úr a magyar bírónál!... Hát megteszed-e? Meg kell tenned, igen, meg kell! Ha aztán majd eljössz hozzám, hogy megtörtént, akkor segítségedre leszek mindenben, akkor legyen tiéd az a sok pénz... tudod mit?... legyen a tiéd a haszonnak nem a fele, hanem két-harmadrésze.

Dumitru szemében felvillant egy ördögi láng. Miksics észrevette azt és még inkább lihegte a bosszút: cine mintye! Sietve, hadarva folytatta:

— Nem, nem! Még több! Te ember, még több! Legyen a tied a haszon háromnegyede, nekem elég az egynegyede.

Dumitrunak nőttön-nőtt a tűz a szemében. Szíve úgy kalapált, hogy majdnem szétrepedt. Az a pénz! A pénz hatalma! A mindenható pénz! És neki több lenne belőle, mint amennyire számított!... Feje lelankadt,

de nem gondolkozott, nem bírt gondolkozni. Agya zúgott, csak zúgott... És aztán egyszerre felkapta megint a fejét, dacosan, merészen, elhatározottan. Hanem azért mégis erőlködni kellett, míg szoruló torkából rekedten, tompán útat tört magának a szava:

— Hát... jól van, uram! Megpróbálok!

VIII.

Réthi Pál hetekig élösködött azon a sok biztató jón, amit Temesvárott összeszedett.

A nyár a vége felé járt. Nappal még csiklandozó melegen sütött a nap, de este már felöltöt kellett az embernek magára kerítenie. A poros zöld falomb is már piros-sárga színt kezdett öltetni s a szellő egy-egy fuvallatánál aranyesőként hulltak alá a levelek.

Pál kiállt a napfényre az utcaajtóba, vagy kiült apjával a ház elé a lócára és beszélt akár órákhosszáig is arról, hogy hiszen semmi baj, lesz itt még magyar világ.

— Nem hiszek én már semmiben! Nem bízom én már semmiben! — tamaskodott megrögzötten az öregúr.

— De nézd apám... — fogott bele újra és újra a maga fejtegetéseibe Pál.

Mert ezen a téren kiáltó ellentét voltak Réthi Jenő és a fia.

Jenő úr már megjárta a maga életmesgyéjének a nagyobbik részét, már közelebb volt a végéhez, mint az elejéhez s a Vég erősen fekete színe eltompított a lelkében minden más kedvesebb árnyalatot. Ellenben Pál úrfi előtt még csak nemrég gördült fel a nagy színpad függőnye, szemét még kápráztatta a gazdag dísz és a káprázatban szépszínűnek látta az életút végét is. Mindketten a maguk lelki hangulata alapján ítélték meg mindent. Másképen nem is tehettek! Az a sok-sok millió ember, akinek a sorsát valahol puha karosszékekbe süppedve és illatos szivarfüst mellett intézte egy-két monsieur és mister, az a sok-sok millió ember a saját sorsáról nem tudott egyebet, mint amit pillanatnyilag közvetlenül érzékelhetett. Hogy ma így és így van ugyan minden, de nem tudhatta, hogy hogyan lesz holnap: nem volt semmi pozitívuma hozzá. Réthi Jenő lelki egyensúlya nagyot billent akkor, amikor egyik napról a másikra el kellett hinnie a hihetlent, és most már nem mert bízni, hogy harmadnapra ismét másként lehessen minden. Lelke telve volt keserű bánattal és ennek megfelelően könnyen beléplántálódtak a „rossz hírek“, de kételkedve fogadta az úgynevezett „jó híreket“. Viszont a fia éppen ezek után kapott örömmel, ha még oly valószínűtlennek hangzottak is már az első pillanatban.

— De nézd, apám... — kezdett bele újra és újra a maga bizakodó fejtegetéseibe s ha kellett, megkapaszkodott egyetlen szóban és azt színezte gyönyörű képpé.

Néha-néha fel is csillant rá az öregúr szeme, mert hiszen a szomorú gyászban csak jól esik a hazug vigasz-szó is s a fuldokló csak utána kap még a szalmaszálnak is, — hanem aztán hamar úrrá lett megint rajta való énje, szeme elborult és legyintett:

— Eh, csalóka szívirvány az, amiről beszélsz... Megyünk, megyünk a mind sötétebb sötétségbe, a teljes pusztulás elé!...

Mások is jöttek Réthi Pálhoz, amint meglátták az utcaajtóban vagy a lócán a ház előtt. Falujabeliek, akik ugyancsak lázasán várták, hogy

múljon el a keserű ma és jöjjön el az édes holnap, amikor ismét úgy lesz minden, ahogyan tegnap volt. És szomszéd-falubeliek is, rendszerint jókútiak, akiket dolgukban éppen arra vitt az útjuk.

— Mi újság, Réthi úr? Mi jót tud, ifjú úr? Mondjon már valami biztatót, doktor úr! Az isten is megáldja érte! — faggatták ilyenkor.

És Pál nem maradt adós a válasszal, hanem törhetetlen hittel beszélt arról, hogy majd lesz itt megint magyar uralom, csak türelem, kevéske türelem!

S az emberek mind felvidult arccal mentek tova. Amelyik maga is hívő volt, az rögtön elhitte a hitegető szép szavakat, ha tán már százszor hallotta is azokat s ha eddig még nem is bizonyultak valóknak. Amelyiknek meg pesszimizmusra hajlott a természete, az kételkedett ugyan, de ideig-óráig annak is felderült az arca.

Pedig alapjában véve Pál sem igen tudott sokkal többet mindarról, amiről beszélt, mint azok, akik hallgatták beszédét. Még mindig azon élösködött, amit néhány hét előtt Temesvárott összeszedett. Hitte, hogy azóta is jó irányban halad minden. A nagyvilág eseményeiről csak a „Bánság“-ból értesült és hát ez is teljesen az ő szájaíze szerint írt. Mert ha megfeküdte is az oláh cenzura, céltudatosan ravaszkodtak a szerkesztőségben: minden kis aesopusi mesének megvolt az aesopusi célzata, vagy betűről-betűre az itteni állapotokra lehetett alkalmazni, ha a cikkíró Jugoszlávia ellen förmedt. És Pál megtanult minden egyes szónak valamilyen rejtett jelentőséget adni. Megtanult a sorok közt olvasni, sőt a leginkább jót éppen azokból a fehér foltokból olvasta ki, amelyek a cenzor jóvoltából nagyon is sűrűn éktelenítették a lapot.

— Nézzétek, emberek! Lehet-e ok a kétségbeesésre, amikor ennyi sokat kell a cenzurának törölnie? Hiszen biztosan valami nekünk kedvezőt akart a „Bánság“ megírni itt is, meg itt is, meg itt is... Bizony-bizony mondom nektek, hogy nincs semmi baj, jól áll a mi ügyünk, nagyon is jól! — mondta ilyenkor szent meggyőződéssel, mert ő valóban hitt abban, amivel másokban is tartotta a lelket, hitt benne legalább is annyira, hogy minden ellenkező gondolatot el bírt kergetni magától.

Ilyen megrögzött hitben élte le egyik napot a másik után.

Faluját el nem hagyta azóta, hogy Temesvárott volt.

Hanem egy délutánon megint eljött hozzá egy jókúti sváb, bizonyos Bangott, akit Pál különösen kedvelt. Ez is biztató szép szavakat jött hallgatni, de viszont maga is szolgált egy hírrel:

— Tegnap kikergettük Luckant a kaszinóból. Majd hogy meg nem pofoztuk! — ujságolta.

— Micsoda? Luckant? — csodálkozott Pál.

— Ót bizony!... Kár, hogy meg nem is kapta a pofonokat. No, de ami késik, nem múlik!... Ha ugyan akkor majd elég lesz néhány pofon és nem felelne meg inkább egy girhes ákácfa...

— De hát miért?

— Hogy miért?... Hát mert arról kezdett beszélni, hogy nekünk az oláhok mellett szól a jövőnk és hogy tegyünk hűségnyilatkozatot Nagyrománia mellett... Érti?... Hogy mi az oláhok mellett!... Mi!...

— Ez lehetetlen! Lehetetlen! Ezt nem hiszem el!

— Már pedig elhiheti — erősítette Bangott. — De különben is már rég figyeltük őt. Észrevettük, hogy sűg-bűg Buschébursch-sal.

— Buschebursch-sal??... Azzal a gézengúzzal?... Azzal a...

— Azzal.

Buschebursch pálfordulásával ugyanis egy nap alatt tisztában volt mindenki. Mert Buschebursch a maga politikai megbízatásának úgy tett eleget, hogy először is azt kürtölte világgá, hogy ő lesz az új alispán. Már a Miksicscsel való megalkuvását követő napon beutazott Temesvárra és ott az alispáni lakást is megnézte. Otthon azután iparos, meg földműves rokonsága bevonásával családi tanácsot tartott afölött, hogy miként rendezkedjék majd be az új lakásban. Mostani lakása persze jóval kisebb volt, mint az alispáni, az aggályoskodó családtagoknak azonban megszűgta, hogy hát majd vesz új bútort is, hiszen van pénz is bőven. Igaz, hogy ezt csak családi körben árulta el, azt azonban nem akadályozhatta meg, hogy egy-egy családtag idegeneknek is el ne büszkélkedjék vele, hogy milyen gyönyörűen fog lakni az ő alispán sógora, komája. S ha az idegen is aggályoskodott az alispáni lakás nagysága miatt, hát a rokon azt is megnyugtatta, hogy: ó, az semmi akadály, majd pótolva lesz a bútor, hiszen van pénz is bőven!... Ezek után aztán már jöhetett Buschebursch a politikai propagandával! Tisztában volt vele mindenki! És kacagott mindenki, amikor a nagyszabedény kormányzótanács kinevezte az új alispánt (pardon! szubprefektust) a vármegye (pardon! zsudetul) élére, egy oláh fiskális személyében. Buschebursch persze nem is hagyta ezt szó nélkül. Rohant Miksicshez, hogy: uram, ez szerződészegés! Miksics mosolyogva világosította fel a kolléga urat, hogy erős tévedésben leledzik, mert megállapodásuknak nem volt feltétlen feltétele az alispáni tisztség, hanem ő azt csak mint egy esetleges eshetőséget említette, viszont ez az esetlegesség most is fennáll, mert hiszen ki tudja, hogy nem csupán átmeneti intézkedés-e az alispáni széknek egy román ügyvéddel való betöltése?!... Buschebursch nyelt egy nagyot, de annyira-amennyire megnyugodott. Alispánságáról már nem igen beszélt, hanem a propagandáját folytatta, mert élt benne a remény, hogy így majd nélkülözhetetlenné teszi magát és idővel talán mégis megvalósul az álma. Amde minden akaratos törtetésének nyakát szegte az a gúnykacaj, amely akkor érte, mikor a már világgá kürtölt új tisztségével hoppon maradt. „Hívőket“ nem bírt szerezni, legfeljebb néhány „csatlóst“ — olyanokból, akik akár Belzebubhoz is csatlakoztak volna... Hanem hogy Luckan is ilyen csatlóssá lett volna, azt nem bírta elhinni Réthi Pál sehogyan sem.

— Lehetetlen! Hihetetlen! — ismételte ismét és ismét.

— Hát ha nem hiszi... hiszen megkérdézheti magától Luckantól is! — mondta Bangott.

— Igaz!... Megyek is!

Fejére kalapot nyomott, kezébe botot kapott és nekilódult Jókútnak; meg sem várta Bangottot, pedig ez is hazakészülődött. S aki az úton látta, az el nem tudta képzelni, mi lelte, hogy annyira rohan.

Luckanhoz is ajtóstól rontott be:

— Te! — kezdte köszöntés nélkül. — Hihetetlen dolgokat hallottam rólad.

Luckan rögtön megérezte, hogy miről lehet szó. A kellemetlen helyzetnek úgy kívánta elejét venni, hogy méltóságteljes nyugalmat erőltetett magára. Kimért hangon mondta:

— Nem tudom, milyen hihetetlen dolgokra célzol.

— Azt állítják, hogy azokhoz a pángermánokhoz és holmi Buscheburschokhoz csatlakoztál.

— Hogy gúnyosan csak „holmi“ embernek minősíted Buscheburschot, abba nincsen jogom beleszólni. De az ellen határozottan tiltakozom, hogy az én meggyőződésemről is gúnyos hangon szólj.

— Hm... Hát valóban ennyire jutottál?!...

— Igen, ennyire! Nekem felnyílt a szemem. Megláttam a népem méltánytalan sorsát a multban, de már látom a boldog jövőt, melyben az új uralom alatt lesz része. És én az öntudatára ébredt népemet akarom szolgálni, szívvel-lélekkel.

— Hm... Egészítsd ki legalább szép szavaidat, hogy önzetlenül is — görbült gúnyos mosolyba Réthi Pál ajka.

— Igen... és önzetlenül!

— Buschebursch is önzetlenül?

— Mondtam már, hogy a Buscheburschról való véleményed nem érdekel. Én igenis önzetlenül akarok a népemért küzdeni. Ne érje már méltánytalanság, mint a multban, hanem legyenek meg neki is az ő jogai.

— ?

— Nem úgy lesz majd ezentúl, hogy csakis magyar dzsentrik kezében lesz a közigazgatás, hanem saját fiai fogják igazgatni a svábság sorsát!

— Persze... persze... hiszen Buschebursch is *ma, nem* alispán lett.

— Eh, mindig a Buschebursch ügyével hozakodol elő!... Ha azt állítom, hogy meglesznek a jogaink, hát bizonytalannal nem füllentek. Ha mégis kétkednél, hát akár okmánnyal is megerősíthetem állításomat: itt van a zsebemben az én kinevezésem!

— Milyen kinevezésed??

— A fősolgabírói.

— Úgy?

— Igen, úgy!... A Kormányzótanács kinevezett fősolgabíróvá. Kinevezett, mert ezentúl nem választási komédiákkal töltik be az ilyen fontos állásokat, mint azelőtt, amikor a megyei urak önkénye érvényesült mindenben...

— Úgy?... Hát csak szolgálj továbbra is önzetlenül a te népedet! Sikert és dicsőséget hozzá!... Adiő!

Réthi Pál ment.

Úgy érezte magát, mintha főbekólintották volna.

Az utcán megállt egy pillanatra és felnézett az égre... És még kéken ragyog a menny! És még süt a nap! Mindezek után! Ó, mennyire bízott ebben az emberben és mennyire kellett most csalódnia benne! Vajjon minden bizakodásának ez lesz-e a vége? Nem, nem! Lehetetlen!...

Az első keresztutcán bekanyarodott balra, a Mahler Gyuriék portája felé.

Mahler Gyuri hangos örömmel szaladt eléje, amint meglátta, Pál mégsem viszonzta hasonlóan az üdvözlést, hanem fürkészve nézte eddigi barátját, hogy vajjon őt még mindig barátjának tarthatja-e?

— Luckannál voltam... — kezdte.

— Hát te még szóba állsz azzal az alakkal? — szörnyedt el Mahler. Most aztán majd hogy a nyakába nem borult Réthi, úgy megörült

a szörnyűködésének. Alig talált szavakat öröme kifejezésére, de folyton csak nagy örömeről beszélt, amíg kart karba öltve bevonultak a házba:

— Csakhogy! No, hála Istennek... Már félttem, hogy benned is csalódom... De mennyire örülök most, hogy te is elítéled Luckant... Igazán örülök!... Nagyon örülök, hogy legalább te még a régi vagy, aki a viszonyok változásával nem tagadod meg egyszerre eddigi magyarságodat és nem leszel egyszerre csakis és csakis sváb!... nagy és hangos sváb!...

— Hát tudod, kérek, azért én is vallom sváb mivoltomat, a sváb öntudat bennem is feleszmélt — szakította félbe az áradozását Mahler. Réthi meghökkent. Rábámult.

— Mit mondasz??

— Kérek, kérek, ne érts félre — sietett ez magyarázni a szavait.

— Ez mit sem von le hazafias érzésemből. Én továbbra is Magyarországnak kívánok hű fia maradni, de... sváb fia! És csak ennyit érts ez alatt, hogy bennem is feleszmélt a sváb öntudat! Ez más, mint a Luckané. Eg és Föld, akkora a különbség közte és köztem! Ő azoknál van, akik el kívánnak szakadni Magyarországtól, én azokhoz tartozom, akik Magyarországnál akarnak maradni!

— Eh, üres szócsepülés ez! — legyintett Pál.

Hiszékeny bizakodásának ez az újabb csalódása keserűséggel töltötte el lelkét. Az indulat már-már előtötte agyát, de aztán mégis erőt vett magán: hátha ezt az embert még meg lehetne győzni? S kényszerű nyugalommal szólott:

— Hallgass meg, Gyuri! Én határozottan csak szócsepülésnek tartom azt, amit te annyira kiemelsz. Mert végeredményben *egy* a lényeg: ti (akár terólad, akár Luckanról van szó), ti egy újabb átkot hoztatok ránk, a sváb nemzetiségi politikát. És a vállunkra raktátok ezt a súlyos keresztet éppen olyankor, amikor leginkább szükségünk lenne rá, hogy vállunk ne roskadozzék tehertől, hogy szilárdan hordja fejünket, hogy dacosan néhessünk szembe mindennel. És ez itt a lényeg! E lényeg mellett teljesen lényegtelen, hogy ti „Alldeutsch“-nak tisztelitek azt a társaságot, amelyhez Luckan tartozik, vagy hogy az „Magyaronen“-ként gúnyol benneteket. Mert alapjában véve egyet főztök, csakhogy az egyik gyorsforralón főz, a másik lassú kemencetűzőn, végeredményben azonban egyforma hófokra forr fel a kotyvaléktok...

— De kérek...

— Várj csak, hadd mondjam... A te elvtársaid azt hangoztatják, hogy hiszen ők éppen azért léptek ki így a porondra, mert Magyarországnak hasznára akarnak lenni egy esetleges népszavazásnál satöbbi. Nos, kételkedel te abban, hogy népszavazás esetén a sváb nem Magyarország mellett szavazna? Hát akkor miért kell ide ehhez még külön nemzetiségi politika?... De hátha ott Franciaországban, annál a bizonyos zöld asztalnál, ahol a békét csinálják, egyszerűen füttyülnek a népszavazásra? Hátha minden további nélkül elfogadják az oláhoknak kedves Brandschok, Copponyok, Röserek, Frecotok, na és a Buscheburschok hamis határozatát: akkor mi értelme a ti külön mozgalmatoknak?... De hiszen talán nem is kerül ennyire a sor. Nekem szent hitem, hogy úgymint Magyarország maradunk, de akkor váljék majd az örömünk ürömmé, hogy keblünkön ismét eggyel több nemzetiséget melengessünk? Hogy rágcsálja nemzeti egységünket a sváb is, amelyet eddig csak becsültünk?!

— De kérlek, kérlek... hiszen... de...

— De?

— De...

— Mahler megakadt és Réthi megértette, hogy ez a „de“ már nem egy érv bevezetése, hanem csakis és csakis a sváb csökönység kifejezője. Egyszerre keserű lett a szája íze. A kalapja után nyúlt, mert már semmi kedve sem volt tovább maradni.

És elment innen is. Innen is nehéz szívvel.

Miért is olyan bolond, hogy ennyire a szívére veszi a magyar ügyet?! Bolond, határozottan bolond! Mert lám, mennyire fájnak most az ilyen csalódások, pedig mennyire nem fájának, ha ő is olyan könnyen túltenné magát a magyarságán, ahogyan azt mások teszik! Luckan is, de meg Mahler is, és ő, még milyen sokan mások! Még szép, ha egy-két álmatlan éjszakájukba kerül a pálfordulás: „Eddig magyar voltam, de most sváb vagyok!...“ vagy oláh... vagy szerb... avagy zsidó! Eh, mindegy! Ezek az emberek a boldogok és ő a boldogtalan, mert ő az ostoba, ő a bolond, hogy ilyen nagy, ilyen vad és ilyen bús magyar!...

Valahonnan zongoraszó csapott a füléhez. Egy már majdnem elfelejtett régi nóta dånája. Zokogva bánatos, de aztán hirtelen szilaján pattogó hangok: csak azért is! Különös volt, hogy éppen egy sváb faluban szegül ellene az oláh világnak az ősi magyar dac: csak azért is!

Pál felkapta a fejét, merre jár?

Ankay doktorék háza előtt volt; a nyitott ablak mögül áradt ki a zongoraszó.

Nem akart ide kerülni és nem is tudta, hogy hogyan került ide. Már tovább is akart osonni, hanem a nyitott ablakban ott könyökölt az Ágnes kis huga, akit valamikor, amikor még sokat járt a házhoz, „kis fenség“-nek nevezett fennenhordott pisze orra miatt. S a Kis Fenség ránevetett:

— Né, a Pál!... Úgy-e hozzánk jön? — üdvözölte örömmel.

Amikor belépett a szobába, az imént játszott dal utolsó akkordja még ott rezgett a levegőben. Ágnes akkor állt fel a zongorától.

— Rég nem látott vendég! — ezzel fogadta mindenki.

— Furcsálja, hogy két év után megint itt ülök ezen a széken, amelyen azelőtt annyi sokszor? — kérdezte aztán Pál Ágnestől.

— Dehogy! Én bizony azt csodálom, hogy két évig távolmaradásával tüntetett.

Ágnes ezt őszintén mondta s hallatára Pált is jóleső melegség járta át, mégis úgy érezték mind a ketten, hogy egyikük sem tud az lenni a másikhoz, ami régen volt. Mintha közöttük lenne valami, amit nem tudnak (vagy nem akarnak?) elhárítani az útjukból. Hangjuk sem volt a régi pajzán baráti hang, amelyen egymáshoz beszéltek. S ha elvéve mégis őszinte szó csúszott ki szájukon, zavartan elhallgattak rögtön és ezek a hallgatások már szinte kínosak voltak.

— Kérem, Ágnes, zongorázzék, játsszék valamit. Úgy kell most lelkenek a magyar nóta!

Ágnes szívesen tett eleget a kérésnek; legalább nem kell azokat a kínos hallgatásokat átszenvednie!

Leült a zongorához. Ujjai végigfutottak a billentyűkön s nyomukon csodálatos hangok keltek szárnyra; hol lágyan, majd hidegen-keményen, hol bánatosan, majd hetykén-szilaján, — mintha ezek a hangok meséltek

volna most olyasmiről, amiről a száj nem szólhat. Réthi legalább így képzelte és így hallgatta és így nézte az asszonyt, amint ez félig lehunytt szemmel, álmódzva játszotta egyik dalt a másik után; ezt is, azt is, amelyik éppen eszébe jutott. És a sok között egyszerre rákezdett egy olyanra, amelyik gyors keringésbe hozta a Pál vérét. Régi-régi nóta volt ez! Bizonyosan akadt sok szebb is, és talán nem is volt az, amelyre Pál ráfoghatta volna, hogy: „az én nótám!“, hanem olyan volt, amelyik mellett hajdanta sok éjszakát átvirrasztott, mert alkalmas volt arra, hogy a mulatozó magyar nekidűtse könyökét az asztal lapjának, beletemesse arcát a tenyerébe és sírjon, keseregjen mellette. És Ágnes tudta annak idején, hogy kedveli ezt a nótát; ha kedveskedni akart neki, gyakran eljátszotta azt. De most miért játssza?!...

Már az első ütemek hallatára különös érzés járta át idegeit.

Odament ő is a zongorához s melléje állt Ágnesnek.

Eleinte csak azt nézte, hogy milyen könnyedén futkároznak az asszony karcsú, hosszú ujjai a billentyűkön. Am hirtelen rátévedt tekintete a kéken csillogó fekete hajára és hajáról nyomban lesiklott a vállára, amelyen kissé félrecsúszott a ruha, hogy szabadon ingerkedett a bársonyos bőre. Pillantása azonban itt sem pihent meg. Mert amint magasról lenézett az asszonyra, egyszerre észrevette, hogy a melléről is incselkedőn hajlik el a blúza és ez... ez bizony nagyon észtvészítő látvány volt!

Igen melege lett tőle.

Mintha forró láz ragadta volna hatalmába, keze megreszketett, ajka megremegett.

Most, most érzett először vágyat Ágnes iránt!

És érezte, hogy ez a vágy rettentő erővel vonzza, hogy kívánja, hogy szeretné acélos karokkal erősen magához szorítani és a száját hosszan-hosszan csókolni, avagy talán mégis inkább szeretne ráborulni, beletemetkezni a keblébe, az ölébe és kisgyerek módjára sírni, sírni mindaddig, amíg könnyeit meleg szeretettel fel nem csókolják.

Vágya viharzott és zsidbasztón nehezedett az agyára. Már alig-alig uralkodott magán. Tünedező józansága élesen kiáltott vétót ösztönös mámorának, keze görcsösen kapaszkodott a zongora fedelébe, de a teste fokozatosan billent előre, a szeme mohó-éhesen tapadt a pompázó szépségre ott előtte és egész lényében csak egyetlen gondolat tombolt: mi lenne, ha most... ha most...

S ekkor Ágnes felnézett reá.

— Mondja, nem hallott valamit az uramról? — kérdezte biztos, nyugodt hangon. — Amióta elváltunk, nincs semmi hírem róla.

Egyszerre magához tért Réthi Pál... Ó persze, Ágnes ura! Mi köze is neki ehhez az asszonyhoz? Hiszen ez a Rezsefy asszonya! Mi joga is neki ehhez az asszonyhoz? Hiszen megvan az ő ura! No persze, az ura! Nem, nem hallott róla semmit. Nem is érdekli...

— Gondoltam, hogy maga esetleg megtudhatott róla egyet-mást, hiszen maga sokakkal beszél, olyanokkal is, akik magyar vidékről jönnek — magyarázta kérdését Rezsefyné.

— Nem, nem tudok róla én sem. De majd kérdezősködöm. Igen, majd érdeklődöm utána. Majd érdeklődöm — felelt Réthi s már búcsúzott innen is, hiábavaló volt minden szíves marasztalás.

Elsietett hát innen is, mert itt sem bírta ki tovább. Úgy érezte, hogy idegei vitustáncot járnak és kergetik.

S amikor már künn járt az utcán, akkor érezte, hogy a feje is fáj. Homloka csupa tűz volt. És ez a forróság nem akart lanyhulni, hiába szorongatta ököllel a halántékát és hiába hűsítette útmenti gémeskutak friss vizével; a szaggató főfájás elkísérte az egész úton hazáig.

Már este volt és a házak mögül már kikukkantott a hold teli képe, mire megérkezett Illefalvára.

Nem akart még bemenni a házukba, mert tudta, hogy a lámpafény éles árnyékolásánál majd még viharosabbnak látszik az arca. S neki nem szabad az apja előtt borús képet mutatnia. Minden igyekezete csak odaírányulhat, hogy derűt, reményt, hitet öntsön ebbe a megtört emberbe. Gyorsan visszafordult tehát az ajtóból és nekivágott a fasornak, amely végighúzódott a falun.

Ámde alig tett benne néhány lépést, észrevette, hogy szembe is jön valaki a sétányon. Talán egy ugyanilyen megháborgott lény, amilyen ő? A homályban fehér ruháját látta meg először s csak, amikor közel ért hozzá, akkor ismert rá.

Livia volt az illető.

Pál örömmel csatlakozott hozzá.

Nem most sétáltak először így együtt. Amikor elsőízben tűnt fel neki Livia, még nem ismerte személyesen, de másnap már együtt volt vele. Falun, ahol egy úrilány és egy úrifú külön-külön nagyon unalmasnak találják az életet, könnyen megy az ilyen ismerkedés. És azóta gyakran sétálgattak együtt. Igaz, hogy Pálnak mindig némi lelkiismeretfurdalást okoztak ezek a csatlakozások a leányhoz, hiszen olyan idő járta, amikor a politika rátelepedett mindenre: barátságra, szerelemre egyaránt, és ő sem tudott tehát megszabadulni attól az érzéstől, hogy Livia oláh, egy vad oláh pópának a leánya. Viszont a leány pompázó ifjúságából sugárzó lángoló nőieség csalogatta, vonzotta; kéjesen jól érezte magát, ha mellette lehetett. S ha mellette volt és a közelsége miatt valamilyen delejes bizsergés hozta izgalomba idegeit, olyankor elfelejtett minden gondot és bánatot... Ezért csatlakozott most is olyan készséggel hozzá, hogy hátha elfelejtheti a sok keserőséget, amivel a mai nap sujtotta, hátha rendes kerékvágásba zökkennek megint a gondolatai, — de most ebben is csalódott.

Alig váltottak néhány szót, s alig tudta meg Livia, hogy Pál Jókútnon járt és Ágnessel is beszélt, meglepően fordult feléje a türelmetlen kérdéssel:

— Mondja, mi van Rezséfyyvel? Hol van? Mi van vele? Mondja!

Pál megállt, úgy bámult reá.

Hát ennek mi a baja? Ezt miért érdekli Rezséfyy? Éppen Rezséfyy? És megint Rezséfyy!... S most már úgy érezte, hogy ez az együttlét csak még nyugtalanabbá teszi. Már nem bánta, hogy az apja esetleg vígasztalan kesergésbe esik, ha meglátja felindult arcvonásait, — ment haza.

Hanem az öregúr ma nem is figyelt arra, hogy hogyan tér haza a fia, el volt foglalva a maga bajával. Dühös léptekkel száguldott fel-alá a szobában és dühösen hadonászott a karjaival is. Kiabált, káromkodott:

— A disznók! Egy ilyen banda!... A fene ette volna őket, amikor

kibujtak a napvilágra!... Hogy én köszönjek nekik! Én! A gazembereknek. Én?!

Pál csak sokára és nehezen értette meg, hogy miről van szó.

Úgy történt, hogy Réthi Jenőnek dolga akadt estefelé a faluban. Hát amint szép csöndesen bandukol a fasorban, szembetalálkozik egy oláh zsandárral. Az öregúr megszokta ugyan, hogy mindig neki térnek ki tisztelettel az emberek, de mert most úgy látta, hogy ez a mihaszna oláh egyenesen feléje jön és mert a világfelfordulás már úgylis csökkentette régi büszkeségét, ő lépett oldalt, hogy utat engedjen annak. Az mégis megállította és hetykén ráivallt:

— Hát *te* miért nem köszönsz? Olyan nagy úr vagy, hogy még a kalapodat sem bírod megemelni? Nem tudod, hogy én itt Nagyromániát képviselem? Tee! Annyit mondok, hogy süvegelj meg zentúl, mert különben ellátom a bajodat!!

Ez hozta annyira méregbe az öregurat és talán nem is ok nélkül.

Kiléte, miléte a régi jó időkben megkövetelte a maga tiszteletét és azt el is ismerte mindenki. Senkivel rosszat nem tett, hanem mindenkivel csak jót és ez elég jog volt ahhoz, hogy kalapot emeljenek előtte. Amikor az 1918. évi őszirózsás forradalom szele ide is elért, persze akadt itt is örökké elégedetlen elem, amelyik hirtelen felülkerekedett; bandába verődve aratták a forradalom dicstelen diadalát. Réthiék házát nem gyújtották ugyan fel, ki sem fosztották, de azonnal abbahagyták a köszönést Réthi Jenőnek, hogy ezzel is dokumentálják az ígét: nincsenek többé urak! Az öregúr kissé mérgeződött akkor is, de csakhamar túltette magát rajta, annyira nem tartotta komolynak az egészet. Hanem, hogy most egy *oláh* szégyenítette meg, az felkorbácsolta a véréit. Bár ott nyomban kalapot emelt és zavartan hebegett is valamit a zsandárnak, itthon azonban, ahol nem kellett félnie annak a kézzelfogható hatalmától, kitört belőle a keserű düh. Fel-alá rohant, szitkozódott, káromkodott.

— De nézd, apám... — kezdte csitítani Pál.

Mert ő egyszerre megfélekedzett a maga keservéről. Csak azt látta, hogy megint történt valami, aminek tompítania kell az élet és belefogott az örök nótába, hogy hiszen semmi baj, rendben megy minden.

Az öregúr azonban rá sem hallgatott.

— Eh, hagyj békén! — vágott ingerülten a szavába. — Hagyj békén ezzel a maszlaggal! Folyton ezen élösködöl, ezzel akarsz hitegetni, amit hetek előtt szedtél össze a városban... Azóta tán már ott is a fejetetejére állt minden!

Pál elhallgatott. Ma, amikor már rést ütöttek megrögzött jóhitén, most elhitte, hogy az apjának is igaza lehet. És ez a tudat mindennél fájdalmasabban érintette. Futóhomokra felépített légvár volt az, amiben maga is hitt. És most egyszerre megingatta az apja hitetlensége a szépen megépített légvárat, mert hirtelen szélvészfént kifujta alóla a homokot: néhány hét alatt Temesvárott is a fejetetejére állhatott minden! Lehet, bizony lehet. Most aztán mibe kapaszkodják?...

Elhatározta, hogy másnap reggel megint Temesvárra utazik.

IX.

Réthi Jenőnek igaza volt; Pál alig ismert rá, annyira megváltozott a város külső képe rövid néhány hét alatt.

A vasúti állomás épületén nagy kék-sárga-piros lobogó lobogott s az épület homlokzatáról is eltűnt a magyar felírás, helyette hatalmas betűk hirdették a város oláh nevét: „Timisoara“. A kijáratoknál durvaszavú oláh bakák puskatusozták a közönséget és mindenütt mérhetetlen piszok tanuskodott róla, hogy immáron ez is — Balkán.

Aki idegen vetődött ide, az talán el sem hitte, el sem tudta képzelni, hogy valaha is másképen lett volna, annyira tipikusan oláh képe, balkáni íze volt már mindennek. És elvégre ez volt az új uralom első célja: a külszín! Hiszen az idegen a külszín után ítél és méltán csodálkozik azon, hogy mit akarnak a magyarok a *jog* örökös hangoztatásával, amikor ez a város is *szemmelláthatóan* oláh! S az új uralom ezt éppen elegendő bizonyítéknak tartotta a maga igaza mellett. És megfelelőnek tartotta ezt a maga politikája számára is. Itt nem nyargaltak olyan frázisokon: nem a ruha teszi az embert! Itt igenis azt vallották, hogy a külseje után kell megítélni mindent, — a lélek átgyúrása lassú, évtizedes és végeredményében esetleg kétes fáradozás, ellenben a külszín átváltoztatása percek munkája. Más ruha: más egyén! Tegnap, mert szokatlan, talán még kacagtató majompofa, — holnap, mert megszokott, már elfogadott divatember! S ehhez nem kell más, mint a szükséges elhatározás és megfelelő erély. Ha aztán ez az erély netán erőszakká lesz, az sem válik az elv hátrányára, mert hiszen csak a végcél fontos, a cél pedig szentesíti az eszközt, tehát szentesített eszköz még a korbács is!... Hogyha annak idején számosan voltak éppen magyarok, akik megbotránkoztak, amikor egy erdélyi főúr korbáccsal szerzett érvényt a magyar gondolatnak, itt most nem akadt egyetlen oláh, aki kifogásolta volna a korbács használatát, mert *mindegyikük* tudta, hogy mit akar: *román* Nagyromániát. Céltudatos politika volt ez. Éppen olyan, mint amilyen céltudatos politika volt már az is, mikor a multban az „Albina“ meg a „Timisiana“ meg a többi oláh pénztintézet sietve összevásárolta és könnyű kölcsönrel saját fajtájabelinek adta el, ha a magyar paraszt lába alól két hold vagy a magyar úr talpa alól kétezer hold föld kicsúszott, mert: akié a föld, azé az ország! És éppen olyan céltudatos politika volt most a nagyarányú zászlódísz is, amilyent az új uralom akár minden héten rendezett. Rendőrök és detektívek kellő nyomatékkal tudtul adták minden ház és üzlet tulajdonosának, hogy másnap „nemzeti ünnep“ lesz s másnapra tényleg ünnepi színt öltött a város; a házakon kék-sárga-piros trikolór lengett, az üzletek zárva maradtak, a munka szünetelt.

Pál is egy ilyen nemzeti ünnep után vetődött Temesvárra. Hogy előtte való nap oláh ünnep volt, arról nem tudott, de viszont meg sem lepte. Majdnem minden hétre esett egy ilyen. Bőven talált rá jogcímet az új uralom; hol egy ismeretlen győzelmük emlékét ünnepelték, hol valamely ismeretlen védszentjüket. Azzal nem törődtek, hogy ilyen napokon megakad a rendes élet. „Konjunkturás“ idők voltak, mikor bármelyik üzletelen nap esetleg ezres veszteségeket jelentett a kereskedőknek és olyan volt a megélhetés, hogy a munkásnak minden így elveszített napibére a gyermekétől vonta el a falat kenyeret, — ők ünnepelni akartak. Talán csak azért, hogy az „illojális“ publikum is ünnepi mezt vegyen magára. Mert hiszen, ha az első alkalommal még undorral és csupán rettegésből tűzi is ki a magyar háztulajdonos az oláh zászlót, másodszer már csak félelemből, harmadízben talán már megszokásból, de azután már szinte

természetesnek fogja találni, hogy ő is ünnepel ilyen napokon... és már természetesnek fogja tartani azt is, hogy ő immár Nagyrománia alattvalója!

Pál elkéseredetten rőtta az utcákat. Már egészen oláh világ volt az, amelyben járt. Egyes házakon még a tegnapról otffelejtett lobogók lengtek és mindenütt, utcákon, házakon, üzletek fölött, mindenütt oláh felírások díszlegettek. Hiszen hallott és olvasott ő erről a nagyarányú románosításról otthon is, Illefalva is megkapta már a maga oláh nevét: „Illis“, az iskolára is új tábla került: „Scoala poporala“, a községháza homlokfeliratát is átvakolták „Casa comunală“-ra, de ki figyelt erre?! Csak most, csak itt értette meg és érezte át a külszín óriási jelentőségét, ahol egyszerre ez a rengeteg sok oláh szó kiabált feléje. S arra kellett gondolnia, hogy a legnagyobb magyar városban is mennyi sok az idegennyelvű cég-tábla. S arra kellett gondolnia, hogy egyszer, ő igen, mi is rászántuk magunkat a külső magyarosításra, megfontoltan, hosszú évtizedek elmúltával, ámde mennyi sokan akadtak, akik erőszakosnak minősítették azt is, — vajjon itt most van-e, aki szót emel a románosítás ellen?!...

Szomorúan rőtta az utcákat, amelyeken pedig felvillanyozva, vígan járkált alig néhány hét előtt. Idegen emberek haladtak el mellette, akiket azelőtt sohasem látott. Arcuk sötétárnyalatú volt és durva vonású, ruhájuk többnyire ízléstelen; ezek már balkáni típusok voltak. Sűrűn találkozott festett arcú és nyegle oláh tisztékkel is, akikről mérföldnyire áradt az illat; bántóan hangosan enyelegtek az oldalukon tipegő ringyókkal. Ezeknek a csenevész természetén is balkáni ízlésről tanuskodott a kevés ruha és az ő arcuk is éktelenül fehér-pirosra volt mázolvva... Ó, hogy undorodott, irtózott mindezekről az emberektől Réthi Pál.

Búsan haladt tova, de egyszerre megállította valaki:

— Juj, de lógatja a fejét!

Püspöky doktor volt, aki útját állta.

Pál majdnem a nyakába borult, úgy megörült neki. Hiszen a multkor is ő fogadta az első jó hírrel, hátha most is megtudhat tőle valamit. Kalapot emelni is elfelejtett, de rögtön megkérdezte, hogy:

— Van-e valami jó híre, doktor úr?

— Jó hír? Hogyne volna! Bizony van! Csakis az van! Minek is bánkodik?!

— Hát lehet ezen vigadni?! Nézze: „Tutungerie“, ott „Pantofar“, amott „Pravalié“... És nézze ott fenn: kék-sárga-piros... És nézze... hiszen ez már tisztára oláh világ!

— Igen, az, de vajjon meddig? Meddig?! Ez a kérdés. Hát csak fel a fejet, ifjú barátom! Nem lesz már hosszúéletű ez a balkáni világ!

Püspökynek pergett a nyelve. De nem beszélt olyan hangos lendülettel, mint a multkoriban, sőt időnkint egészen suttogássá halkult a szava. Nem kísérte beszédjét olyan széles mozdulatokkal sem, mint a multkor, hanem egészen felaprózta gesztusait is. És közben folyton fürkészközve nézett jobbra-balra. Meg is magyarázta, hogy miért:

— Óvatosság, óvatosság! Tele van a város spiclikkel. Szigurancának hívják ezt a társaságot, a politikai rendőrségüket. Saját szakállára tesz-vesz, állam az államban. Tán ezernél is több tagja van. S az ember nem tudhatja, hogy melyik pillanatban csípi le és viszik be. És hát az a „huszonöt“ mégis nagyon kellemetlen valami, a fene egye meg!...

S amint fürkészve figyelt jobbra is, balra is, hirtelen csak megkapta Réthit és vitte sietve.

— Gyerünk gyorsan egy mellékutcába!

A Fő-úton zenebonás kürtrivalgással katonák jöttek s mihelyt felhangzott a trombitaszó, pillanat alatt meggyérült a korzó közönsége: a nem balkáni kinézésű sétálók a mellékutcaikba rohantak.

Réthi csupán ennyit látott az egészből, viszont semmit sem értett belőle, Püspöky pedig sietve vitte, vonszolta magával.

— Mit jelent ez? — kérdezte, amikor végre megálltak.

— Hát nem látta azokat a katonákat jönni?

— Na és?

— A zászlót hozták!

— A zászlót... a zászlót... Hát mit tesz az, hogy egy oláh zászlóval több vagy kevesebb? Látni amúgy is éppen eleget...

— De ember, hiszen maga nincs tisztában a dolgok lényegével! — kapott észbe Püspöky. — Maga nem ismeri a rendőrség legújabb rendeletét, hogy, ha az utcán végigviszik Nagyormánia zászlaját, a közönség vágjon frontot és vegye le a süvegét.

Réthi elámult:

— Ugyan, doktor úr! Ez tréfa!

— Tréfa?... Hát csak próbálja meg, fiatal barátom, hogy tréfa-e? Érzékelhetően fogja tapasztalni, hogy nem tréfa.

— Lehetetlen!... Tisztára olyasvalami, mint a Gessler kalapja!

— Bizony olyan!

— Hát nem akad itt egy Tell Vilmos?!...

Nem akadt!... Különös volt az, hogy az idecsöppent új uralom, kéjelgő tirannizmusában, nap-nap után alázza porba a magyarságot és nem akadt egyetlen magyar, aki, ha török-szakad, nyíltan ellenszegült volna. Talán váratlanul és hihetetlenül szakadt ránk ez az uralom s mire a lelkek felocsudtak a meglepetésből, már nem bírtak szabadulni az elnyomás bilincseitől? Talán győzött a vak szenvedélyen az okos belátás, hogy mi értelme lenne nekimenni fejjel a falnak? Vagy talán tényleg meghunyászkodott ősi virtusunk, mert a közeli háború olcsó halála megtanított rá, hogy milyen drága az élet? Lehet. Tény, hogy úgy voltunk vele mindnyájan, ahogyan Réthi Pál mindjárt az első napon, amikor önkéntelenül ökölbeszorult keze hamarosan elernyedé megint és a követelőző oláh bakáknak odadobta cigarettáit. Voltak Püspöky-féle emberek, akik suttogva elégedetlenkedtek és voltak (összeesküvők?), akik fantasztikus terveket szőttek, de — Tell Vilmosok nem akadtak!

Püspöky kifelé fordította a tenyerét és válla közé húzta a nyakát.

— Hja, kérem... mi most várunk. Undorral ugyan, de nyeljük a békát, míg végre is annyira leszünk, hogy kihányjuk magunkból... Most még várunk. De nem sokáig, nem sokáig! — jelentette ki jelentőségteljesen, majd pedig közelhajolva Réthihez, súgva folytatta: — Mindössze még húsz nap, húsz nap, vagy legfeljebb négy hét és ezeknek is kotródniok kell innét!

Csak nézni is öröm volt, hogy mennyire felderült egyszerre Réthi Pál arca.

— Igazán? Doktor úr, igazán? Mondja, igazán? És hogyan? Honnan tudja ezt?

— A húsznapos határidő hírének egy vasutas hozta „onnanátról“, de hogy igaz a hír és legfeljebb négy hétről lehet még szó, azt épp az imént erősítette meg egy szavahihető ismerősöm, aki viszont egy barátjától tudja, akinek magának mondta egy társaságbeli hölgy, akinek meg egy francia tiszt ismerőse írta.

Most aztán megint az elkedvetlenedés sötét árnya vonult Pál arcára.

Semmi kézzelfoghatóan hihető nem volt abban, amit Püspöky mondott. Olyan volt ez, mint amikor a háború idején a harcterről hazatért hadnagyocskát sanyargatták a kérdéssel: mi lesz? A hadnagynak talán még kevesebb áttekintése volt ott künn az általános helyzetről, mint az itthoniaknak, akik nap-nap mellett böngészhatték a napilapokat, de mert a sok kérdezősködés bizonyos mértékben jelentőssé tette a személyét s ez hízelgett hiúságának, nagyképpen adta le úton-útfélen a véleményét. Véleménye esetleg csak egy hadosztályszakács meséjén alapult, ámde ez a szakács a hadosztályparancsnokság közelében lévén, elfogadott hírforrás volt. Eppen ilyen megbízható hírforrások arattak most is diadalt. A hal-lotta *Bé*-től, aki viszont *Cé*-től nyerte az értesülést, hogy *Dé*-nek mondta *E* és így tovább, amíg rendszerint egy vasúti fékezőre, vagy egy francia kapitányra mutathatott rá a hír, mint eredetére. Soha valónak nem bizonyult egy ilyen hír és sokszor már első hallásra képtelenségnek tűnt, mégis bizonyos jóleső örömmel hallgatták és terjesztették, mert arra mégis alkalmas volt, hogy az emberi örök reményt éléssze... Réthi azonban elkedvetlenedett.

— Ugyan, doktor úr! Hagyja abba! — legyintett kicsinylően.

— De kérem... Maga talán kételkedik? Eppen maga?

— Ugyan, doktor úr!... Nézze, lehet, hogy majd én is tovább mesélem mindazt, amit most maga nekem, és bizonyosan a legkomolyabb formában, a legkomolyabb arccal, de nekem ne jöjjön ilyen hírekkel, éppen nekem ne!

Rövid szünetet tartott, azután sietve, szinte hadarva beszélt tovább, mintha a lelke tüze megihlette volna:

— Ha nézem a térképen a Kárpátok-övezte, a nagy folyók határolta Magyarországot, kérdem: lehet-e Magyarország más? és csakis az a felelet, hogy: nem! Az első pillantásra látni, hogy: nem! Annyira természetes határok ezek, hogy tán nincs még egy ország, amelyik annyira ország lenne, mint Magyarország. Ezer éven keresztül sokszor elvehették ezeket a határokat, mégis mindig visszakaptuk, és ezer éven keresztül túlmehtünk mi is ezeken a határokon, mégis mindig visszakerültünk hozzájuk... Ebből fakad az én nagy hitem a mi nagy jövőnkben. A népfajoknak is megvan a maguk véges élete. Vannak, amelyek már megszűntek lenni. A latin faj napja leáldozóban. Az olasz talán már csak a császár-idők rom- emlékein élőködik, a franciának is már messze mögéje esik a „Gloire“; mostani rivalgó harsonázása csupán önáltatás, olyan, mint amikor a tüdő- vészes ember a halála előtt néhány nappal még egyszer frissen lélezkzik és azt hiszi, hogy ez a gyógyulás. S vajjon az oláh? Valamikor számkivetet- tek néhány fegyencet Sziciliából az albán partokra, ezek voltak az ősei. Fegyenc ősök, az utódok sem különbek. Egyre azonban roppant büszkék: a latin vérkötelékre! Csakhogy éppen ezzel a vérrel van baj. És a vérbaj sohasem vezet regenerációhoz, csak degenerációhoz!... Igen, a latinok napja már alkonyba borult, de majd felragyog helyette a germánoké, amely

már közel a delelőhöz. És már pirkad a szlávoké is. Oroszország: mennyi kincs, mennyi terület, mennyi szűz erő! Lenin? Trockij? Két parányi emberélet a népek életében! De talán kellenek ők is a még alvó muszka ébresztéséhez: itt a hajnal! És csak aztán, aztán kél majd a turáni nap! A titokzatos Kelet, a rettegett mongol, a „sárga veszedelem!“ És akkor jön el a mi időnk; a magyar csak előretolt őrse a Keletnek! És mi addig megleszünk, mert addig el nem pusztulhatunk!... Ezért erős az én hitem, hogy ez a föld, ez a város csak és csakis Magyarország lehet!... De vajon meddig lesz még így, ahogy monsieur Clémenceau akarja? Meddig? Erre kell nekem válasz, doktor úr!

— Igen... igen... azaz... persze... — hebegett zavartan, tanács-talanul Püspöky, de azután egyszerre örvendve kiáltott fel: — Hopp! No majd elhiszi mindjárt, hogy nem a levegőből kapdosom a szállongó híreket, mintha csak mihaszna legyenek volnának!

Magas alak közeledett feléjük.

Vida Péter.

(Folytatása következik.)